

nila neobično širok krug izuzetno zagrijanih interesenata u Americi, najbogatijoj i najrazvijenijoj zemlji današnjeg svijeta. U susretu sa "Nijemim proljećem", moćna javnost SAD-a okrenuće se alarmantnim pojavama u čovjekovoj i životnoj sredini. Svjetska javnost, a zatim i politika, spremno će slijediti.

Apeli Rachel Carson označavaju početak senzacionalnog historijskog zaokreta: dolazi do naglog povlačenja dotad dominantne nebrige za efekte antropogenih djelatnosti u prirodi. "Pitanja sredine su lansirana na čelo liste ljudskih briga", kako to konstatuje deset godina kasnije svjetska Pagvaška (Pugwash) konferencija o nauci i politici. Pagvaš, pokret naučnika i intelektualaca protiv atomskog rata, stavlja na svoj dnevni red internacionalne aspekte problema čovjekove okoline. Taj primjer slijede mnoge druge međunarodne agencije, organizacije, pokreti i inicijative. I kao svojevrsni vrhunac kontinuiranog buđenja ekološke svijesti, svega desetak godina nakon izlaska knjige Rachel Carson, juna 1972. održava se historijska stokholmska "Konferencija Ujedinjenih nacija o čovjekovom okolišu". Tematika zaštite i liječenja čovjekove životne sredine definitivno i trajno izlazi na dnevne redove svjetske javnosti i međunarodne politike.

PLJUSAK HEMIKALIJA
Okoliš savremenih živih bića zapljuskuje množina različitih hemikalija koje se široko primjenjuju u razne praktične svrhe. Naročito je pojačana upotreba hemikalija u poljoprivredi, među njima istaknuto mjesto zauzimaju pesticidi - sredstva za kontrolu poljoprivrednih štetočina

Zašto su upravo Rachel Carson i "Nijemo proljeće", a ne neki drugi pisac i neka druga knjiga, uspjeli tako snažno zatalasati američko (a isti talas se ubrzo proširio i na čitavo svjetsko) javno mnijenje?

Prvi razlog je što sve vrijeme od bombardovanja Hirošime, daleko ispred svih drugih ljudskih briga, stoji stalna prijetnja nuklearne katastrofe. Američki nuklearni naučnici su predstavljali budućnost u vidu simboličnog časovnika, čije kazaljke stoje na nekoliko minuta od ponoći, od časa kad će svijet samog sebe uništiti. Šezdesetih godina počinju iskrsavati simptomi izvjesne racionalizacije u odnosima država koje raspolažu atomskim oružjem, pa je ojačala nada da supersile neće pribje-

vati nuklearnom nasilju u raščićavanju svojih računa, budući svjesne besmislenosti jednog takvog koraka, ma ko ga preduzeo. Svijet je 1962. bio: podoban da počne temeljitije razmišljati i o drugim krupnim, veoma aktuelnim prijetnjama, a ne samo o atomskoj bombi.

Književni dar Rachel Carson

S druge strane, nesvakidašnji literarni talenat Rachel Carson i njeno izvanredno poznavanje ključnih dostignuća savremene nauke, komplementirali su tako blistavo u "Nijemom proljeću", da cijela knjiga odiše bespogovornom ubjedljivošću, čak i na mjestima gdje tekst nema apsolutno pouzdanu naučnu eksplicaciju. Autorka, uostalom, nijednog časka nije zauzimala stav hladnog akademskog analitičara, ona je nesuzdržano pristrasna kada opisuje sadašnjicu i kada predskazuje budućnost polazeći od pretpostavke da će biti produžena dosadašnja nekontrolisana ekspanzija: potrošnje hemikalija u poljoprivredi. Njene vizije tada postaju apokaliptične: "Čudovišni veo pare nadviđa se nad Zemlju, ljudi su obolijevali, biljke venule, životinje nestajale..." Kritičari su iskorištavali priliku da prigovaraju nedovoljnoj fundiranosti "Nijemog proljeća", predbacuju pretjeranosti i suviše mračan ton. Zamjeraju autorici da nameće atmosferu panike, da proizvodi razdražljive zaldjučke. Pristalice gospođe Carson ovako repliciraju njenim kritičarima: "Mi ne sumnjamo da su neke tvrdnje miss Carson sporne, poglavito zato što niko uistinu ne zna sve činjenice. Izgleda, međutim, da kritičari nisu dokučili cilj njene knjige. Ono što je ona željela i postigla bilo je - izvući Amerikance iz njihove pasivnosti prema prijetnjama od nekontrolisane primjene pesticida." Neporeciva objektivnost Rachel Carson leži u njenom stavu da se premalo zna o opasnostima što proističu iz našeg rukovanja prirodom i to je jedan od osnovnih uzroka fenomena ekološke krize. Da bismo uspješno izbjegavali zamke razaranja naše vlastite životne okoline, moramo se učiti da ove zamke raspoznamo i tim znanjem mora raspolagati što veći broj ljudi. "Nijemo proljeće" je od glave do pete u službi ekološkog osvješćivanja i obrazovanja. Sugestivni stil Rachel Carson jedan je od specifičnih razloga iznenadno dubokog odziva s kojim je američko društvo dočekalo njenu knjigu. A taj odziv, reklo bi se, obilježava definitivni proboj ekološke problematike među prioritarnim preokupacijama savremenog čovječanstva. Rachel Carson svakako zaslužuje mjesto u historiji: ma koji pojedinačni događaj u svjetskoj hronologiji kulturnih i naučnih zbivanja teško se može porediti sa "Nijemim proljećem" po doprinosu buđenju i propagaciji svijesti o sudbonosnom značaju čovjekovih postupaka prema prirodi.

Prikaz

Američko bilo

(Saša Skenderija, "Rt dobre nade", Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2011)

Jasmin Agić

Čini se da je poetiku Saše Skenderije ponajviše odredila njegova životna situacija. Od kada je dosegao dob u kojoj čovjek počinje nazirati duhovnu zrelost Saša Skenderija luta svijetom bacan neumoljivim udarcima sudbine od jednog grada, u kome se nije stigao skrasiti, do drugog. Čim bi počeo puštati korijenje i privikavati se na ram jednog pejzaža morao je napuštati sve i odlaziti u nepoznato tražeći iznova mjesto na kojem će biti potpuno svoj.

Sudbinu lutajućeg pjesnika, prokletog da nikada ne nađe dom, Skenderija je stoički prihvaćao trudeći se svojski da svaku stanicu svoga putovanja dobro zapamti svjestan da će jednog dana od tih komadića uspomena ispisivati svoju pjesničku autobiografiju. I zaista, u njegovoj poeziji nema ničega osim vlastitog iskustva i jedne pomalo smirene kontemplacije nad vlastitim životom i bivanjem koje je bilo uzbudljivo i sumorno, rastrgano u potrazi za nečim novim i željom da se negdje bude i nečemu pripada.

Američko iskustvo

"Rt dobre nade" knjiga je američkog iskustva. Ne samo zbog očigledne činjenice da posljednje desetljeće Saša Skenderija živi u SAD-u, već prije što je to poezija iznikla iz životnog i poetskog iskustva Amerike i njene pjesničke tradicije u kojoj je anonimni pjesnik stradalnik izgleda napokon našao duhovni smiraj. Ta daleka Amerika sa svojim besmislenim, bezličnim i bezimenim čudima postala je pjesnikov duhovni dom, stanica na kojoj se najduže zadržao u svom krivudavom životnom putovanju.

I kako kaže jedna afrička narodna poslovice da se "savana najbolje osjeti kada se popne na planinu" tako i Skenderija kao stranac nasukan na hrid američkog života najpreciznije detektira ono njemu toliko očigledno, a rođenim Amerikancima toliko neuhvatljivo i neshvatljivo. Ono što njima uvijek nekako misteriozno izmiče Skenderiji se otkriva kao najočiglednije. A to je život Amerike sam.

Kakvo je to mjesto Amerika u poeziji Saše Skenderije. Prije sve-

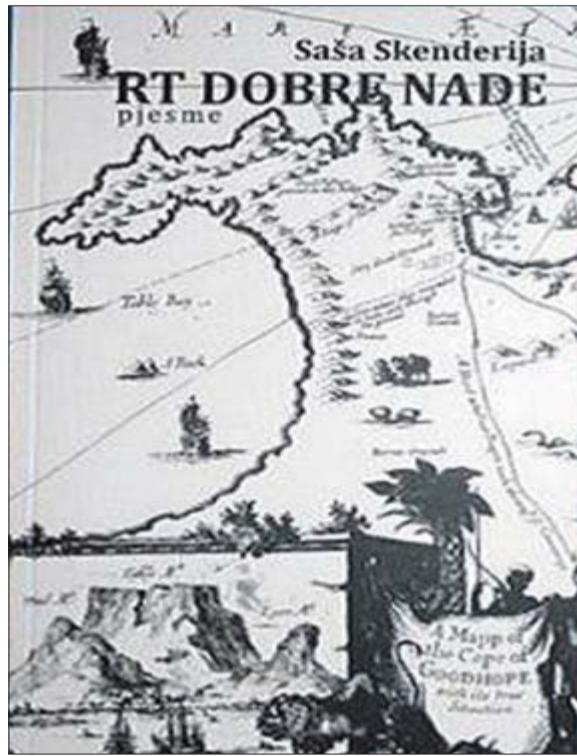
ga mjesto podrazumjevanog blagostanja u kome se naveće drame vode oko potpuno beznačajnih stvari. Svijet u kome je stvarnost postala televizijski simulakrum - bezbroj jednostavnih simboličkih slika koje od prekomjerne upotrebe gotovo da više i nema-

šlost beskorisno i kontraproduktivno a lament nad izgubljenim besmislen. Još kada je ta prošlost i fizički na drugome mjestu, kada su dragi predjeli i draga lica daleko izvan vidokruga onda može biti samo smrtonosno pogubna.

Saša Skenderija je, između ostalog, pjesnik ljubavne lirike. To je poezija uspavnog ritma u kojoj nema mjesta za mladalačke strasti i formalnu patetiku. Skenderija pjeva o ljubavi kakva jeste, o ljubavi muškarca i žene o njenoj tjelesnosti, bestijalnosti, neophodnosti. To je poezija mirnih poslijepodneva i dugog lješkarjenja, to je ljubav ljudi iscrpljenih od mukotrpnog rada - mirna, spokojna i opuštajuća. Ali, isto tako to je bezlična i potrošna ljubav pretvorena u seksualnu mehaniku svedena samo na puki orgijski čin vrijedna koliko i svaka druga bezbroj puta ponovljena stvar.

Terapeutsko pisanje

Koristeći se slobodno pjesničkim formama,

ju nikakvog značenja. Gubitak smisla tema je Skenderijine poezije u jednakoj mjeri u kojoj je i kod drugih velikih američkih pjesnika osjetljivih na sitnice a oguglahih na krupne stvari.

Sudbina je svih američkih pjesnika da se pred galopirajućom navalom velikih stvari i velikih događaja povlače u svijet intime uzaludno pokušavajući doprijeti do smisla čeprkanjem po malim stvarima odavno lišenim svakoga značenja. I Skenderija kao slavni prethodnici njegove nove domovine nakon svih životnih i historijskih lomova nastoji smisao pronaći u životnoj svakodnevnici uporno se opirući povijesti koja od individue čini djelić, a od čovjeka puki broj.

Čak i kad je potpuno nezanimljiva i nedramatična kada u njoj nema ni trunke tragičnosti sudbina čovjeka je vrijedna da bude predstavljena. Kada se nađe u situaciji potpune otuđenosti od drugih pjesnika ne preostaje ništa drugo nego da pjeva o samome sebi gradeći od mrvica svoga privatnoga mikrokosmosa svijet veličanstven i snažan.

Otuđenje je velika tema Skenderijine poezije. Biti sam je njegovo iskustvo, o kome pjeva jedni-ma melankoličnim ali samozadovoljnim glasom svjestan valjda da od ovog života neće dobiti više. Svjestan, isto tako, kako je beskonačno zagledanje u pro-

stvarajući ponekad i poetske kolaže umetanjem stihova drugih pjesnika u svoje pjesme, Skenderija pokazuje prirodnu sklonost američkom načinu poimanja poezije. Pjesma mora biti neposredan refleks opažaja, reakcija na događaj, nepatvorena bilješka iskustva, jer ona je sredstvo da se kaže ono najbitnije iz ljudskog života. Taj slobodan tok misli često kod čitaoca stvara utisak kako je riječ o terapeutskom pisanju u kome se jezik koristi samo kao nužni posrednik. Formalnosti lirskog žanra američki pjesnici su skoro pa oduvijek smatrali samo izražajnim teretom uvjereni kako nikakva književna forma ne smije i ne treba da stoji između njih i njihovih čitalaca. I poezija iz zbirke "Rt dobre nade" je takva - neposredna, iskrena i živa. To je poezija koja se trudi da uhvati bilo američkog života kakav jeste a ne onakvog kakav znamo posredstvom vizuelnih izražajnih medija.

Saša Skenderija u savremenu bosanskohercegovačku poeziju unosi dašag nečeg dalekog i nepoznatog. Za razliku od mnogih naših pjesnika koji iskustvo bosanskog življenja nastoje prikazati oponašajući formalno i stilski velikane savremene američke poezije, Skenderija iskustvo američkog življenja prikazuje na njemu najprimjereniji način - kroz unikatan duh američke poezije.